

Blago srce.

Povest. V spomin † ravnatelju Jožefu Hubadu. — Spisal *Juraj Pangrac*.

(Dalje.)

II. Denarja ni!

Kolikrat na dan je premeril v minulih dneh Janko Savinšek pot od stanovanja pa do šole in zopet nazaj. Kadar je zaslišal poštni rog, vselej je, če je bil le doma, vzel klobuk, odprl duri in odšel. »Grem pogledat,« je dejal, ko je odprl duri, »danes je prišlo,« in je odšel. A povrnil se je vedno praznih rok; gospodinja pa je vpila in se jezila . . .

Tudi včeraj je storil tako. »Grem pogledat, danes je prišlo, danes je gotovo prišlo,« je rekel, vzel tiho klobuk, odprl previdno duri in odšel nalahko. Stopal je po veži tiho, skoro po prstih. Ni storil tega iz strahu pred gospodinjo; on se je ni bal; ampak silno težko bi mu delo, ko bi ga gospodinja začula in se iznova zjezila, ker ni denarja. Zato je stopal po prstih, natiho. A lahni, skoroda neslišni njegovi koraki so se vendarle začuli v kuhinjo. In odprla so se nastežaj kuhinjska vrata, in debela gospodinja je stopila iznenada težko predenj, zažugala mu s prstom in zarevskala: »Savinšek, povem vam: brez denarja se mi ne vračajte; jaz ga nujno potrebujem.«

V prvem hipu se je zdelo dijaku, da je čisto majhen, brez moči pred to silno žensko; da mora jecati, ako se izgovarja in jo prosi milosti. Nekak strah je začutil v srcu, kakor da bi se bal, da ne pade njena težka roka nanj. In je obstal in sklonil glavo. A ko je gospodinja izpregovorila, se je vzravnal, ji pogledal naravnost v oči in ji odgovoril žalostno, a brez bojazni: »Danes bo pa gotovo, danes pa že mora priti.« Nato pa je odhitel na prosto in ni slišal gospodinje, ki je še dalje revskala in se jezila. — —

Ko je stopil v šolsko poslopje, je že oddaleč pogledal tja na črno desko v veži, kjer so stala zapisana imena onih, ki so dobili pisma, denar ali karkoli. Pa če je Savinšek še tako bulil z očmi po črni deski v veži, svojega imena le ni zagledal zapisanega gor. »Sluga me je pozabil napisati,« mu je šinilo v glavo. »Dosti pride pošte, prav lahko se je zgodilo, da se je zametala med pismi moja nakaznica.« In stopil je k šolskemu slugi, ki je sprejemal pošto za dijake.

»Slišite, pozabili ste me napisati! Danes je gotovo prišlo, danes mora biti!« . . .

Šolski sluga je pobobnal s prsti po mizi in je zmajal z glavo: »Nič ni za vas, prijatelj, nič!«

»Nakaznica je prišla name. Jaz vem, da je prišla; izpregledali ste; prosim, pregledjte še enkrat!«

»Če vam pa povem, da je ni! To je pošta; pa pogledjte še sami!« —

Premetaval je pisma Janko Savinšek in brskal po nakaznici. In ko jih je predeval že v tretje, so še vedno zatrijevala njegova usta: »Danes

mora biti!« — A le ni bilo; dobil ni, po kar je prišel. Nakaznice ni našel, denarja še ni bilo!... Bled in brez besedi, z vprašajočimi pogledi je obstal pred šolskim slugo. In sluga mu je pogledal v oči in je vedel, zakaj stoji pred njim skoro sključen in ošramočen, z vprašajočimi pogledi, z izrazom tolažbe iščočim, in je rekel: »Kaj jaz vem, zakaj še ni denarja; a utegne priti jutri, pojutršnjem! Ste čuli?«

»Da, jutri pride, pojutršnjem gotovo. Čakati bo treba,« je odgovoril in odšel. Ko se je bližal domu, ga je vznemirjalo vprašanje: »Kaj bo zopet gospodinja rekla? Ali bo voljna še čakati?« In bridko mu je bilo pri srcu, da je še ne more plačati, da se ona jezi... Seve, naj stori, kar drago, pomagati si ne more, iz tal ne more izkopati denarja; kar je, pa je — čakati bo treba, drugega nič!

Pa zakaj ne pošljejo denarja? Tudi to vprašanje se mu je čedalje bolj vrivalo, a odgovoriti si ni mogel. Vselej so mu o pravem času poslali, samo zdaj ne; kaj je vendar? Kaj se je moralo zgoditi? Ugibal je to in ono, a do pravega vzroka le ni mogel priti. In čim dalj je razmišljal, tembolj je bil uverjen, da so denar poslali, saj je poznal mater... a on ga le ni dobil. Pa zakaj ne? — te zagonetke ni mogel razvozljati. »Jutri ga dobim; pojutršnjem gotovo, če so mati le živi, so ga poslali,« si je naposled rekel Savinšek in sklenil čakati na denar do jutri, pojutršnjem.

Gospodinja je slišala lahne, drobne korake. »Že zopet ni nič, že zopet ni denarja!« je zajavkala in sklenila roki in zacmakala z ustmi. Oh, njo tirja vse: branjevka, pek, mokar, mesar, hišni gospodar, — a ona, sirota, nima, da bi poplačala dolgove ali vsaj potolažila upnike: danes dobite toliko, ostanek poravnam v nekaj dneh; počakajte, tudi jaz moram čakati! Zajavkala je torej in je zavpila, ko so ji počili zopet lahni, drobni koraki na uho, in zmajevala je z glavo, češ, kaj bo, kaj bo!...

Drugi, ki plačujejo večje vsote so se navadno zakasnili s plačevanjem; edino na Savinška se je bila zanesla, a še ta se ji je bil letos izneveril! Saj ne plača dosti: vsacega pol leta 25 goldinarjev, a to ob pravem času, kakor ob uri, vedno teden dni pred sklepom šolskega tečaja; — samo to pot ni bilo denarja in ga ni bilo...

»Že zopet ni nič, že zopet ni denarja!« je torej zajavkala in se raztogotila; potem pa je odprla duri in se prikazala z bobnečo besedo na pragu. A prav tedaj je že stopil Savinšek v sobo in zaloputnil duri za sabo. To pa je strašno zjenzilo gospodinjjo; kri ji je udarila v glavo, in debela desnica se ji je dvignila kar samaodsebe. Zakoracala je nazaj v kuhinjo, momljajoč predse nekaj nerazumljivega, potem pa se je naglo okrenila in zdrčala kakor besna za dijakom v sobo.

»Kje je denar?« zajavka kakor kura s tenkim glasom, ko odpre duri, in meri Savinška s srditim pogledom.

»Umirate se, prosim! Denar pride jutri, pojutršnjem gotovo!«

»Tako govorite že cel teden, a denarja le ni! To se pravi iz ljudi se norčevati!«

»Prosim vas lepo, ne jezite se; do zadnjega vinarja boste dobili, če jutri ne, pojutršnjem gotovo.«

Gospodinja je pomislila: »Aha, vedno govori: jutri pride denar, pojutršnjem gotovo; torej takrat, ko ga že več tukaj ne bo. Saj vendar odidejo jutri že vsi na počitnice. Kaj, če je fant že dobil denar, a ga — kdosigavedi zakaj — ne dá iz rok? Vselej so poslali o pravem času, rajši teden dni prej; zakaj ravno to pot ne?« In zavpije ženska: »Kaj sem vam rekla, brez denarja mi ne hodite pred oči; jaz rabim denar, jako ga rabim. A vi se ne zmenite za moje besede, vi me ne poslušate!« . . .

»Prosim vas, potrpite še do jutri ali do pojutršnjem.«

Sum, da ima Savinšek denar, se ji zaje čisto v srce. Kakor nora zarohni in zarevska: »Nič več, denar sem! Denar sem, pravim! Razumete, jaz moram imeti denar.«

Pri teh besedah namrdne tolsti, od togote razpaljeni obraz tako trdo, da je bil videti kakor izpačen. Nekaj časa pogleduje Savinška srpo in nemarno, z izbuhnjenimi očmi, potem pa zapiči svoj srditi pogled v dijaka, da so ji skoro oči izstopile iz jamic kakor raku, ter zarenči in zahevsko iznova: »Denar sem!«

Da se je moralo nekaj izkuhati v njenem srcu, tega ni bilo treba ugibati, to se ji je jasno bralo z obraza. Savinšek je vedel, da bo zdajzdaj počilo. In začel se je opravičevati kakor po navadi: »Imejte usmiljenje in počakajte; jutri pride denar, pojutršnjem gotovo.« Tako reče, potem pa se umakne k oknu.

Gospodinja, ki v svoji zbesnelosti ni mogla več mirno misliti, je bila zdaj prepričana, da ima Savinšek res denar v rokah. Hudobni glas ji je rekel: »Lej, jutri odide fant, ti pa se obriši pod nosom za denar.« Nič ni poslušala glasu svoje vesti, ki ji je nasprotno govoril: »Kako moreš misliti to o mladeniču, ki je pošten in brez madeža kot kelih bele lilije, dober in požrtvovalen ko ptica pelikan do svojih mladih.« Pa ona ni poslušala dobrega glasu v svoji vesti, ampak je začela zmirjati in sramotiti Savinška vpričo vseh tovarišev. Ko ga je dosti ogrdila, je zgrabila njegove reči ter mu jih jela metati po vrsti pred duri . . .

Dijaki so se izpogledali in mrmrali glasno, da jih je gospodinja slišala: »Mene ne bo več nazaj.« — »Mene tudi ne!« — »To gnezdo me več ne vidi!« . . . Savinšek pa je gledal v zid in — jokal . . .

Gospodinja streznejo besede, ki so jih govorili dijaki na glas. In ko opazi še Savinška, ki je, v zid obrnjen, jokal, zaihti, kakor bi bila ob um, ter zdrči izpremenjena v kuhinjo . . .

Dugi dan so dijaki dobili izpričevala. Vsi, ki so se trudili, so se veselili sklepa šolskega leta in ljubih počitnic; edino naš Savinšek je bil žalosten in ves potr. O, tudi njega je izvabilo ljubo solnce na dan, in nič družega ni želel, kakor da že skoro zapusti to prašno mesto in se povrne v rojstno vas, v Zavôje, k ljubi mami, k dobri sestrici, ki ga že komaj čakata. Glavo in srce je imel že doma, a vendar še ni mogel na počitnice,

na solnce: Njegova celica še ni plačana, za stanovanje mu še niso poslali, in on mora čakati na denar, ki pride danes, jutri gotovo. O, da bi se vsaj gospodinja ne jezila in se ne držala grdo zaradi njega; a prav to ga najhujše muči, prav to ga tlači največ k tlom ter mu jemlje mlado srečo in ljubo zadovoljnost. Pa jo zavije v stranske ulice, kakor znani izgubljenec, s povešeno glavo in z žalostnim potrtnim srcem, dasi je imel v žepu izpričevalo z odliko . . .

Ko se je — brez denarja zopet — bližal stanovanju, ga je iznova vznemirjalo vprašanje: »Kaj bo danes? Se li ponovi včerajšnji ropot?« Zamahnil je z roko, češ, Bog nas varuj takih izgredov! Nekaj mu je reklo: »Kaj bi! Več ne more gospodinja, kakor če te zapodi. Včera je zmetala tvoje reči preko praga, naravno, danes prideš ti na vrsto, danes scesljà tebe na plano. Pa kaj bi, prava reč to: pojdeš vsaj lahko brez izgovorov in prošenj domu!« — Pa stopi v hišo. Natiho, po prstih tudi danes stopa po veži, ne iz bojazni, ampak edino iz razloga, da bi iznova ne završčalo v kuhinji, da bi se iznova ne zjezila gospodinja, ko ga začuti. A pomislite, komaj stori nekaj korakov po veži, kar mu stopi gospodinja nasproti. Sapo mu zapre in on v resnici zajeclja: »Denarja še ni; a danes pride, jutri gotovo!« . . .

Gospodinja, ki se ji je mudilo na trg, odgovori mirno: »Da, danes pride, jutri gotovo, kakor ste rekli; ampak če tudi ne pride, kar nič se ne vznemirjajte: dobila sem pri dobri prijateljici denar in zdaj lahko čakam. Upniki me več ne tirjajo.« To je rekla tako mirno in ljubeznivo, kakor da bi sploh ne znala biti huda.

Savinšek je obstal. Gledal je za gospodinjjo, ki je naglo odkoracala na trg — z na stežaj odprtimi očmi, kakor da bi je ne poznal. Ni vedel prav, ali je govorila gospodinja ali ne; ali je slišal prav ali ne. Imel je na jeziku besede, polne upanja, da pride denar danes, jutri gotovo, a so mu zastale na ustnih . . .

Ko stopi v sobo, zagleda same vesele obraze. Vsi tovariši-sostanovanci so zdevali in spravljali svoje reči v kovčke, popevali, žvižgali, vreščali in se glasno smejali. Aj, čas počitnic je napočil! Hiteli so mu z radostjo v srcu in s smehom na licih nasproti . . .

Dijaki so zakrožili:

»Zdaj gremo, oh, zdaj gremo,
nazaj nas več ne bo!«

In tovariš Jurij Koprivar, velik in zastaven mladenič, spreten telovadec, je poškilil na Savinška in mu rekel: »Zdaj gremo, pa tudi ti greš; ne pustimo in ne dovolimo, da bi te gospodinja pridrževala tukaj kot zastavo. Tudi mi smo ji dolžni!« . . .

Savinšek je pravil, da bo počakal; saj denar pride, če danes ne, jutri. »Če so le mati še živi,« je rekel, »tak pride. Vselej so mi še o pravem času poslali, samo letos ne. Jaz res ne vem, kaj naj to pomeni; nekaj se je moralo zgoditi, kar že. Ko pridem domov, se bo že vse pojasnilo.«

»Ko pridem domov, se bo že vse pojasnilo,« je ponovil natihoma Koprivar, se vgriznil vznemirjeno v ustnico ter bridko zavzdihnil. Eden tovarišev pa je tedaj omenil: »Ti, Savinšek, si tako trdno prepričan, da so ti poslali z doma denar; pomisli, ti ga nisi dobil v roke, a na pošti se ne izgubi. Kaj pa, ko bi bil kdo drugi posegel s svojimi dolgimi kremplji vmes, vzdignil zate na pošti denar, a ga spravil v svoj žep, â? To bi bilo tudi mogoče!«

Koprivarju je zastala sapa, in ves je prebledel. Dobro zanj, da je gledal v zid, sicer bi bil utegnil vzbuditi sum. Prebledel je torej, a ko je zopet prišel k sapi, je rekel: »Omléda, kaj čenčaš? To sploh ni mogoče!« A oni se ni dal ugnati. Če je preje samo vprašal, je zdaj že trdil: »Na svetu je vse mogoče, torej tudi to, kar sem preje rekel.«

»Če je vse mogoče, potem tudi to ni izključeno, da bi ne vzdignil prijateljevega denarja ti!« ga je zavrnil Koprivar, a jo je izkupil; zakaj prvi mu je takoj zabrusil v obraz: »Ali pa ti!« . . .

Savinšek je tedaj stopil sredi sobe in izrekel pomirljivo: »Če je tudi vse na svetu mogoče; a, prijatelja, pamet mi pravi, da to, kar vidva v hipni razburjenosti zdaj trdita, ni mogoče.«

»Pravi sklep pa le to ni, Savinšek,« zopet omeni prvi in obtihne. Drugi, ki jim ta pogovor ni bil všeč, so pa zapeli:

»Zdaj gremo, oј, zdaj gremo,
nazaj nas več ne bo, ne bo!« . . .

Koprivar je prehodil nekolikrat sobo gorindol, skrivaj pa je vedno pogledaval na Savinška. Ni ga mogel gledati v njegovi žalosti; stopil je tedaj k njemu in mu rekel: »Zdaj gremo in tudi ti pojdeš!«

»Oh, saj vidiš, kako je z menoj. Čakati moram na denar, niti vinarja nimam v žepu.«

»Lej, kar naravnost ti ne morem reči: Savinšek, ti ne moreš domov, ker nimaš bora v žepu, jaz pa imam nad potrebo in ti lahko posodim; kar naravnost ti ne morem reči! A zini le besede, samo zini in za potniro te oskrbim jaz.«

»Oho!« so viknili dijaki in se izpogledali. »Prijateli Koprivar ima denar! Hm, preden odide, ga bomo par litrčkov na njegov račun. — Pa kje si dobil denar? Navadno si suh ko poper in ne čutiš božjega pod palcem. Zakaj tvoj oče je sicer premožen, a moder mož. Ampak danes razpolagaš z denarjem kot milijonar.«

»Ste pač navadni ljudje! Če imaš, zapij; in ko zapiješ, vprašujete, kje si dobil; če morda nisi ukradel! . . . Delajte, prijatelji, vam rečem; delo, edino delo redi človeka. Vse leto sem se pošteno trudil; no, ob dvanaajsti uri se mi pa vendár spodobi boljši prigrizek. Glejte, hvaležni moji učenci, s katerimi sem se mučil vse leto, so mi zvrgli nekaj cvenka. In Savinšku, ki je dober fant, bi rad dobro storil. A ta strela ne reče: daj, posodi!«

»O, prosim, prosim, Koprivar, če si tako dober! Pa mi posodi, da poplačam pri gospodinjji. Obljubim ti, da dobiš povrnjeno takoj, ko pridem domov.«

»Oho, tako težki pa spet nismo! Kar petindvajset srebrnjakov pa le ne zmoremo! A za pot, kakor sem rekel, ti dam, če želiš.«

Pri teh besedah odpre Koprivar denarnico in vrže srebrn goldinar pred Savinška na mizo. »Ná, spravi!«

»Ni treba, ni treba!« se brani Savinšek.

»Spravi, pravim! Ali boš mar vstran pogledal, če te sreča na poti berač in te poprosi milodara?«

»Ne, nikakor ne vsprejem! Beračev se bom lahko otresel, zakaj ti predobro poznajo revnega dijaka. Še nikoli nisem naletel na siromaka, ki bi stegnil proti meni roko in prosil za krajcar.«

»Savinšek, pa zakaj bi se tako branil?« reče sostanovalec eden. »Ne veš, kako pravijo: tam vzeti, kjer je; pa tja djati, kjer ni. Lej, v Koprivarjevi denarnici je; vzemi tedaj, ko ti ponuja, in spravi.«

Tedaj se iznenada odpro đuri in resni obraz gospodinjje, ki je pravkar došla s trga, se prikaže med vrati. Ne Savinšek, ampak Koprivar je stopil nehote za korak nazaj.

»Da ste le doma, Savinšek,« je pričela gospodinja. Potem pa je pravila, kako hudo je, če je človek dolžan in ga tirjajo na vseh koncih. »Jaz sem že taka sedaj,« se je opravičevala, »da ne vem, kaj delam. No, dobro! Zdaj imam vse dolgove poravnane; čakam vas, Savinšek, do družega leta, če treba; samo odpustite mi, če morete.«

»Potemtakem grem lahko takoj domov in vam lahko od doma pošljem denar, kaj?«

»Kakor želite! Čakati na denar, kakor ste se namenili, vendar ne kaže. Saj se ne ve, pride-li v kratkem ali ne. Ampak, Savinšek, poslušajte me: priznam, da je skočil moj jezik včeraj preko uzde; saj sem vam rekla, v kakšnih škripcih sem bila. Sirota nisem vedela, kaj početi. Mislila sem celo, da imate vi denar v rokah in ga skrivate pred menoj. Priznam torej in mi je hudo, da — —«

Savinšek je vedel, kaj hoče reči gospodinja. A ker je bil zelo čuteč mladenič, mu je bilo pri srcu hudo, da se gospodinja opravičuje pred njim. Saj je bil po njegovih mislih vendar le on sam pravi krivec vse razprtije, ker ni o pravem času plačal. Ustavil je torej gospodinjjo in vprašal: »Povejte mi, ali ste še kaj hudi name, častita mati?«

»Nič več, prav nič več! Moji dolgovi so poravnani!«

»Potem pa nobene besede več, vse je dobro!«

»Hvala Bogu!« je vzkliknila gospodinja.

— — — Ko se je Savinšek poslovil in odhajal domu v Zavôje, je stekel Koprivar za njim. »Ná, vzemi goldinar!« je silil ves razburjen vanj ter mu stiskal denar v roke.

»Kedaj vrnem?«

V nebó.

Utihnil hram je
v večerni čas;
zazibal zibko
nebeških sanj
je angelček
svilênih las — —

In sladko pesem
je duh zapel
in zvalil dete
je v zvezdni dom,
v nebeški raj
za vekomaj — —

In šlo je dete
v nebo, v nebo.
Samó en vzdih
prav tih, prav tih,
pal rosni svit
je na oko — —

Zvonimir Erjavec.

»Nikoli! Treba ni! Bog i narod!«

»Hvala! Zdrav!«

»Živio!«

Savinšek je zavil med hišami navzdol na glavno cesto. «Kako blag je ta Koprivar. Kdo bi mislil!» si je rekel v svojem srcu Savinšek in hitel dalje.

Koprivar je gledal za tovarišem. Šele ko je ta izginil za voglom in se niso več slišale njegove stopinje, se je vrnil v sobo. »Zdaj je odšel,« je rekel samsebi in skoro slišno zajechal: »Oh, kaj sem storil, kaj sem storil!« — — — —

Gradič na trati.

Gotovo se ni trudil še noben zidar na svetu toliko, kolikor se je trudila Minica tisto poletje. Še celo oni veliki mož, ki je sezidal presvetlemu cesarju blestečo palačo, ni prestal toliko mučnih skrbi, kolikor Minica, tista mala čuvajeva Minica. Tekel ji je po licu znoj, brisala si ga je kar z rokavom; pogledovala je v nebo in vzdihala tupatam bridko iz mladega, skrbipolnega srca. Solzica ji je pogledala včasih iz oči, nakremžilo se ji je lice, a lepi gradič tam na zeleni trati še ni bil gotov, in lepa kraljična Polonica se še ni mogla naseliti tam.

Ko se je nasmehljalo poletje, je sklenila Minica, da sezida grad svoji kraljični Polonici. Priletela je bila Polonica kdoveodkod; sedla je bila na drobni češminov grmič in je bila vsa lepo pikasta. Minica jo je gledala in zasmilila se ji je bila takrat. Vzela jo je v roko in jo gladila.

»O, ti Polonica sedmopikčasta,« tako je govorila Minica tisti dan svoji kraljični Polonici, »priletela si kdoveodkod in pohitiš kdovekam. Nimaš doma in tudi svetlega gradiča nimaš, kjer bi se skrila pred nočjo in bi počivala mirno. Ti uboga Polonica, kraljična zapuščena.«

In Minici se je smilila kraljična Polonica vedno bolj. Ponoči jo mora zebsti, ker nima doma; na drobnem lističu prespi morebiti celo noč, in rosa ji ne da zjutraj miru. Sama je in nima nikogar na svetu; samo drobne zvezde so ji tihe sestrice in jo gledajo sočutno v mrzlih nočeh. A Polonica sedi na drobnem lističu in zebe jo, tako strašno zebe...

Tako je mislila Minica, ko je božala tisti dan svojo drago kraljično Polonico. Smilila se ji je tako zelo, da so ji bile oči rosne.

»Polonica, ljuba kraljična,« je govorila, »če nimaš nikjer doma, in če te ne mara nihče, pa te imam jaz rada. Naredila ti bom lep gradič. Tu na trati bo stal in se bo lesketal. Posteljico ti bom napravila in jo pogrnila s svilo — pa boš spala mirno in toplo, ti moja uboga kraljična Polonica! Pa še danes ti sezidam gradič, do večera bo že gotov.«